

Рябуха Т. В., Тарасенко Т. В., Гурова Т. Ю.
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького,
Україна

РОЛЬ ТА МІСЦЕ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СВІТІ: ІСТОРІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ключові слова: англійська як національна, англійська як друга, англійська як іноземна, англійська як міжнародна, англійська як світова, англійська як глобальна, англійська як загальна.

Keywords: English as a National Language (ENL), English as a Second Language (ESL), English as a Foreign Language (EFL), International English, World English, Global English, Common English, General English.

Історичні події ХХ ст. суттєво змінили місце англійської мови серед мов провідних націй. Ще в перше десятиліття минулого століття мова найбільшої колоніальної імперії була лише її внутрішньою мовою. На міжнародній арені, в європоцентричному тоді світі, вона поступалася французькій, як мові міжнародної дипломатії, і німецькій та французькій, як мові науки. Тільки в 1919 р. при укладенні Версальського миру, англійська мова була вперше використана нарівні з французькою при підготовці найважливіших міжнародних документів.

Перша світова війна серйозно змінила розклад сил у світі, відразу дві англійськомовні країни стали відігравати найважливішу роль у світовій політиці, оскільки США приєдналися до клубу світових держав, зламавши монополію європейських держав. Після Другої світової війни позиції США ще більш зміцнилися, а в умовах протистояння капіталістичної та соціалістичної систем лідерство США невпинно посилювалося. Після розпаду СРСР США виявилися єдиною наддержавою з претензією на керівництво всім світом.

Одночасно із зростанням ролі англійськомовних країн у світі зростали авторитет і значення англійської мови в Європі, і у світі. І зараз можна з повним правом говорити про англійську мову як міжнародну (International English), англійську мову як світову (World English), англійську мову як глобальну (Global English), англійську мову як загальну (Common English, General English) [1; 2; 4; 12; 13; 14; 15; 16; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 26; 27].

Всі перераховані терміни передбачають використання англійської мови як засобу міжнародної, світової, глобальної та загальної комунікації, іншими словами, в якості загального засобу комунікації для носіїв інших мов. Такий статус мови-посередника в комунікації можна позначити терміном *lingua franca* [1; 2].

Історія людської цивілізації знає багато мов, які набували статус *lingua franca* з ряду економічних, політичних, ідеологічних та культурних причин. В якості прикладу можна назвати грецьке койне в східному Середземномор'ї та Передній Азії в елліністичному світі після падіння держави Олександра Македонського, латинь в католицькій Європі в Середні віки, арабську мову у світі ісламу та ін. Саме вказані вище

причини сприяли тому, що англійська мова набула статус *lingua franca* кінця ХХ сторіччя. Проте ситуація є новою і суттєво відмінною від колишніх *lingua franca* через географічний масштаб (в процесі глобалізації європейська цивілізація охопила всю планету і стала світовою) і широкий спектр функцій – це мова ділового спілкування, культури, науки, засобів масової інформації, ідеології, навчання тощо.

Статус *lingua franca* і відповідне йому поширення мови в світі призвели до того, що в різних країнах англійська мова вживається в тій чи іншій мірі. Зазвичай розрізняють 1) англійську мову як національну (ENL); 2) англійську мову як другу (ESL); 3) англійську мову як іноземну (EFL) [1; 2; 12; 13; 14; 23; 24].

Англійська мова як національна (ENL) є характерною для країн, де для всього або більшості населення англійська є рідною (першою) мовою. Наприклад, це основна мова у Великобританії (британська англійська), Сполучених Штатах Америки (американська англійська), Австралії (австралійська англійська), Нової Зеландії (новозеландська англійська), а також державна мова таких країн як Багамські острови, Барбадос (карибська англійська), Бермудські острови, Домініка, Гібралтар, Гренада, Гайана, Ямайка, Антигуа, Тринідад і Тобаго, інших островів Вест-Індії. У всіх випадках поширення англійської мови пов'язане з колоніальною експансією спершу Англії, а потім і Великобританії, яка супроводжувалася переселенням значних мас населення з метрополії, а у випадку країн Карибського басейну також переміщенням мас рабів-африканців, які втратили свої мови і перейшли на мову рабовласників.

Англійська мова як друга мова (ESL) зустрічається в країнах, де англійська є однією з державних мов. В Ірландії вона є рідною для більшості населення, хоча в етнокультурному плані це привнесена мова. У Канаді англійська теж є рідною для більш ніж половини населення (для англоканадців) і є державною поряд із французькою квебекців. У Південній Африці також частина населення, нащадки англійських колоністів, є носіями англійської мови, і вона є однією з державних поряд з африкаанс та мов банту. В Індії, Сінгапурі, Белізі англійська теж виступає як одна з державних мов, хоча є рідною для незначної частки населення. Офіційною, але не рідною мовою є англійська для жителів Гани, Гамбії, Гонконгу, Замбії, Зімбабве, Камерун, Кенія, Кірібаті, Лесото, Ліберія, Мальти, Маршаллових островів Мікронезії, Намібії, Нігерії, Пакистану, Папуа-Нової Гвінеї, Самоа, Свазіленду, Соломонових островів, С'єрра-Леоне, Танзанії, Фіджі та Філіппін. Проникнення англійської в ці країни також відбулося в результаті колоніальних завоювань та будівництва величезної Британської імперії (за винятком Філіппін, які деякий час були колонією США). Лише у двох випадках відбувалося масове переселення жителів Британських островів (Канада та Південна Африка).

Англійська мова як іноземна (EFL) зустрічається у всіх інших країнах, для яких це пов'язано зі сферою зовнішніх дипломатичних та економічних контактів, культурних та інших цивілізаційних зв'язків. На цьому рівні англійська мова виконує роль *lingua franca*, з більшим чи меншим успіхом витісняючи або відтісняючи інші мови.

Зазначені різновиди використання англійської мови в різних країнах узгоджуються з концепцією Браджа Качру (B. Kachru) про три концентричні кола різновидів англійської мови. Згідно цієї концепції, поширення англійської мови у світі можна представити у вигляді трьох концентричних кіл: внутрішнього (inner), зовнішнього (outer) і того, що «розширюється» (expanding) [12; 13; 23].

До внутрішнього кола належать країни, звідки англійська мова почала свій переможний марш світом (Великобританія та Ірландія) і англomовне населення колишніх колоній Великобританії (США, Австралія, Нова Зеландія, ПАР, Канада, острови Карибського моря, Індійського та Тихого океанів.

Зовнішнє коло утворюють країни, в яких вплив англійської мови склався історично. Це більшість країн Британської Співдружності (колишні колонії Великобританії), а також країни, що потрапили в зону впливу англomовних націй (наприклад, Філіппіни). У цих державах в більшості випадків англійська є однією з державних чи офіційних мов, часто виступаючи в якості нейтральної протипаги конкуруючих місцевих мов, граючи таким чином інтегруючу роль (Індія, Сінгапур, Шрі-Ланка, Пакистан та ін). В таких країнах англійською мовою ведеться викладання в університетах, вона широко використовується в судовій системі, законодавстві та торгівлі.

В країнах кола, що «розширюється» англійська мова не виконує ніяких офіційних функцій, але широко використовується у сфері міжнародної торгівлі, дипломатії, вивчається як іноземна в школах та університетах тощо. За даними Британської ради, число тих, хто користується англійською мовою як другою або іноземною приблизно втричі перевищує число тих, для кого англійська є рідною.

Щодо використання англійської мови, країни внутрішнього кола є нормoформуючими (norm-providing), країни зовнішнього кола – норморозвиваючими (norm-developing), а країни кола, що «розширюється» – нормозалежними (norm-dependent), оскільки у своєму використанні мови вони повинні покладатися на стандарти мови, які встановлюються носіями англійської мови як рідної (у країнах внутрішнього кола) [2; 10].

Виконання англійською мовою функцій *lingua franca* та використання її як офіційної поряд з рідними мовами неминуче призводить до мовних контактів та взаємних впливів. Англійська мова стає надбанням не тільки її носіїв, але і всіх тих, хто користується нею для спілкування. За цих умов підвищуються вимоги до однамітності та стандартності мови, яка грає роль лінгва франка. Проте тут виникають проблеми.

Перша проблема пов'язана з відсутністю єдиного стандарту для англійської мови в усьому світі. Стандартною вважається будь-яка форма англійської мови, прийнята в країні з англomовним населенням. Так, для Англії та Уельсу це стандартна англійська (Standard English) що стосується граматики та словника та вимова RP («Received Pronunciation»), У Шотландії стандартною вважається Scottish Standard English зі своєю нормою вимови. У США норма асоціюється з вимовою General American, певною системою відхилень в орфографії, граматичних формах та лексиці. В Австралії норма вимови називається General Australian, правопис переважно британський, наявні певні відхилення у використанні лексики [2; 11].

На відміну від інших мов (наприклад, французької, з Французькою академією у Франції та Управлінням з французької мови в Канаді) англійська мова не має офіційного або центрального регулюючого органу, який міг би визначати, що таке стандартна англійська мова. Численні пропозиції про створення такого органу у вигляді академії або іншої наукової установи з'являлися починаючи з XVII ст., спочатку у Великобританії, а останні 150 років – також і в США. Але жодне з них не призвело до створення установи з регулювання англійської мови [2; 11].

Друга проблема пов'язана з одночасним існуванням і частою заміною двох понять: World Englishes (англійські мови в світі) і World English (англійська як світова).

Вперше питання про «англійські мови у світі» почали обговорювати в 1978 р., щоб прояснити статус варіантів англійської мови по всьому світу. У 1988 р. в Гонолулу на конференції TESOL був створений Міжнародний комітет з вивчення «англійських мов у світі», пізніше створені Міжнародна асоціація англійських мов у світі IAWE і журнал під назвою «World Englishes» [2].

Поняття World Englishes, судячи з вивченої нами інформації, стосується різних варіантів англійської мови та креольських мов на основі англійської, які з'явилися в різних країнах в процесі експансії англійської мови. Важко визначити їх загальну кількість, оскільки весь час виникають або стають відомими їх нові різновиди. Включення в поняття World Englishes територіальних і соціальних діалектів англійської мови, поряд з формами англійської мови, зафіксованими в країнах зовнішнього кола та кола, що «розширюється», робить цей термін дуже широким і досить розпливчастим. Адже їм охоплені практично всі можливі способи вживати у спілкуванні англійську мову [2; 12; 13; 23; 26; 27].

В даний час всі англосмовні країни мають свої національні варіанти вимови, які характеризуються певними відмінними рисами. В кожній країні існують: національний стандарт (national standard), який представляє собою орфоепічну норму літературної вимови; регіональні стандарти (regional standards), які відповідають мові освічених людей, які проживають у регіонах, і частково модифікують літературну вимову; місцеві акценти (local accents), які відповідають традиційним сільським чи міським діалектам; соціальні діалекти або акценти, які в поєднанні з місцевими діалектами роблять схему національного вимови ще більш мозаїчної [2; 3; 11; 24].

Національним стандартом Великобританії є Received Pronunciation або BBC English; США – General American; Канади – General Canadian; Австралії – General Australian.

Як вже зазначалося, жоден з національних стандартів англійської мови не регулюється будь-якою установою або документом законодавчого характеру. Кожен з них склався більш або менш стихійно або під впливом іншого стандарту (найчастіше британського), у взаємодії з місцевими територіальними та соціальними діалектами, іноді також мовами інших етнічних груп, які населяють країну. Засобом поширення стандартної вимови є радіо і телебачення, в меншій мірі – школа та університети (в різних країнах і в різні періоди часу по-різному). На відміну від таких мов як німецька або російська, в яких театральна вимова суттєво вплинула на національну норму вимови, в англійській мові театральні стандарти вимови мали периферійне значення: у Великобританії вони визначалися RP, а в США використовуються обмежено, в основному при постановках класики, і піддаються критиці як штучні [11; 24].

Всі національні стандарти склалися і досі перебувають в інтенсивній взаємодії з територіальними та соціальними діалектами відповідних країн, а також з національними стандартами інших країн, особливо британським та американським. Безперечно, що основними і найчастіше досліджуваними різновидами сучасної англійської вимови є Received Pronunciation у Великобританії і General American

у США – два найбільш ймовірні претенденти перемогти в суперечці на звання «World English» [7; 8; 25].

Введення терміна Received Pronunciation зазвичай приписують Данієлю Джоунзу (Daniel Jones). У першому виданні (1917) «Словника вимови англійської мови» (English Pronouncing Dictionary) він назвав даний тип вимови «Public School Pronunciation», але в другому виданні, в 1926 р., вже з'явилася назва Received Pronunciation, з абрєвіатурою RP, «за відсутністю кращого терміну». Слово «received» має значення «загальноприйнятий, схвалений, набутий».

Синонімами «Received Pronunciation» вважаються «BBC English», «Oxford English», «The Queen's English» and «Public School English», але в даний час синонімічність цих виразів все більше піддається сумніву. Дійсно, поки RP був засобом створення еліти (набували цей акцент в public schools, випускники яких склали переважну більшість студентів Оксфорду та Кембриджу), справедливо було називати його «Public School English» або «Oxford English». Суворі вимоги пред'являлися і до вимови дикторів BBC, що теж обмежувало доступ до роботи на радіо та телебаченні особам, які здобули освіту за межами вузького кола елітних закладів. Тобто постійно підтверджується вузькосоціальний характер RP як «акценту» еліти та аристократії, нейтрального до регіональних діалектів. Ніколи RP не користувалося більше ніж 5% населення Великобританії, а до 1970 р. це число зменшилося до 3%. Дослідження 2007 р. показало, що більшість населення Шотландії та Північної Ірландії негативно ставиться до RP [25].

Докорінні зміни в престижності RP сталися у зв'язку з демократизацією суспільства у Великобританії. Суворе дотримання еталону RP більше не потрібно ні в школах, ні в університетах. Політики у телевізійних виступах все частіше вдаються до форм мовлення, які раніше розглядалися як соціально неприпустимі та діалектні. Навіть в королівській родині зараз не настільки строго дотримуються еталону. Традиційно RP використовується BBC і звучить на незалежних радіо- і телевізійних каналах, оскільки це найбільш відомий тип вимови, асоційований з Великобританією і розглядається як офіційний. Тому, як і раніше справедливо називати цей тип вимови «BBC English», «BBC pronunciation» [10]. Але і тут жорсткі вимоги зняті, і з'явилася безліч дикторів, які мають регіональний акцент: північний, шотландський, або ірландський.

Послаблення вимог до суворого дотримання еталона призвело до того, що зараз британські фонетисти, наприклад, А. Гімсон (A. Gimson), розрізняють три основних типи RP:

загальноприйнятий або General RP (нейтральні форми загальноприйнятої вимови, якими користуються диктори BBC та більшість освічених людей);

рафінований або Refined RP (вимова аристократії, а також певних професійних кіл, яка не схвалюється більшістю англійців, особливо молоддю як символ незаслужених привілеїв);

регіональний або Regional RP (з впливом регіональних діалектів, особливо Estuary English) [8].

Більш ранні класифікації, запропоновані тим же автором, містили такі пункти як консервативний (Conservative), загальний (General) і просунутий (Advanced), з виділенням відмінностей у вимові в залежності від віку носіїв RP [7].

Вважається, що тип вимови RP склалося на основі південних діалектів англійської мови. Але найбільша схожість RP має з діалектами східної частини центральної Англії (East Midlands), в XIV-XV ст. найбільш процвітаючою і населеною частиною країни. Отже, основу RP складає мова лондонців з елементами діалектів сусідніх графств і територій (East Midlands, Middlesex та Essex). RP не був спеціально створеною або нав'язаною формою мови, але зі зростанням соціальної мобільності в XIX столітті все більше представників середнього класу прагнули говорити «правильно». Зростання грамотності супроводжувався зневагою до діалектів. Каталізатором до виділення виразного «акценту публічних шкіл» послужив Акт про освіту 1874 р., який зробив освіту доступною для всіх. Представникам вищих і середніх класів суспільства стало необхідним отримати іншу ознаку класової відмінності [25].

Так RP перетворився на соціальний діалект аристократії та освіченого середнього класу, який в основному не має територіальної прив'язки. На іншому краю соціальної шкали в Лондоні склалася форма просторіччя з яскраво вираженими характеристиками вимови – «кокні» (Cockney), соціальний та територіальний діалект, обмежений рядом районів Лондона.

В останні роки багато говориться про фонетичний феномен під назвою «Estuary English». Цю назву увів у лінгвістичний обіг Девід Розварн (D. Rosewarne), який опублікував у жовтні 1984 р. статтю про різновид британської вимови, який спостерігається на досить великій території в пониззі річки Темзи, тобто на заході і на сході від Лондона. Виникнення цього нестандартного варіанта вимови викликало дискусії в засобах масової інформації на початку 90-х рр. [17].

За визначенням Д. Розварна, Estuary English – це різновид модифікованого регіонального типу вимови, що представляє собою конгломерат нерегіональних і локальних особливостей південно-англійського акценту як в плані звуків, так і інтонації. Якщо уявити собі континуум з RP і Cockney у вигляді крайніх точок, то Estuary English буде знаходитися посередені. Д. Розварн стверджує, що Estuary English набув статус найвпливовішого акценту у всій південно-східній Англії. Більш того, він міцно увійшов в ділове життя Сіті та державних діячів, національних і місцевих органів управління, засобів масової інформації тощо. Цей демократизований варіант вимови потужно впливає на RP і, за сприятливих умов, може посісти його місце в якості стандарту вимови для всієї Великобританії або хоча б Англії. Вживанню RP в якості стандарту в цій ситуації сприяє множинність варіантів англійської мови у світі і те, що RP традиційно викладається іноземцям, які вивчають англійську мову [17; 25].

Інший різновидом національної англійської мови, широко розповсюдженої за межами своєї країни, є американська англійська або General American (GA). Це узагальнена американська вимова, яка має мало регіональних особливостей і сприймається як типово американська носіями американської англійської. General American також називається Standard American English, General American English, Standard Spoken American English, General American Speech, Standard Midwestern, American Broadcast English, Network Standard [11; 24].

General American сформувався на основі середньозападної вимови, але в цілому, терміном позначається будь-який американський акцент, який має мало явно виражених регіональних особливостей. В американській англійській General American і наближені до нього різновиди вимови протиставлені кільком північно-

східним акцентам, американській англійській вимові південних штатів, афроамериканській вимові тощо.

Вважається, що виникнення даного типу вимови пов'язано з населенням середньоатлантичних штатів (Нью-Джерсі, Пенсільванія, Меріленд), де відбувалося змішання носіїв різних діалектів англійської мови з представниками інших етнічних груп (голландцями, німцями), які брали участь у колонізації території сучасних США. Саме звідси йшов основний потік тих, хто освоюював Середній Захід, і далі до тихоокеанського узбережжя. Діалектні, в тому числі «акцентні» відмінності всередині General American, виявлені досить виразно, хоч і не настільки яскраво, як між носіями різних діалектів в Британії або порівняно з іншими діалектними групами в США. Найбільш близькою до «стандарту» General American є вимова населення вузької смуги, що охоплює територію від східної Небраски через південь і центр Айови до півночі Міссурі і заходу Іллінойсу [11].

Подібно британському RP, General American ніколи не був типом вимови всієї американської нації. Як найбільш нейтральна та типова вимова, General American використовується дикторами радіо і телебачення на всій території США. Термін «Network Standard» (мова дикторів радіо і телебачення) має на увазі вимову General American, яку зазвичай потрібно мати дикторам для того, щоб їх розуміли слухачі по всій країні. Вимова General American описується в підручниках для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну. Викладання американської англійської широко поширилося тільки після Другої світової війни. Воно пов'язане з експансією цінностей «американського способу життя», американської культури і часто підтримувалося урядом США для посилення впливу країни у світі. Останнім часом поширенню саме американського варіанту англійської мови сприяє глобалізація [11; 24].

Процес глобалізації означає вестернізацію (прийняття «західних», європейських культурних і цивілізаційних цінностей) традиційних товариств в Африці і Азії і дуже часто їхньою американізацію. Реакції на це дуже різноманітні: від визнання збільшення можливостей розвитку до звинувачень у культурному (і мовному) імперіалізмі, знищенні культурного різноманіття. Але оскільки у багатьох країнах знання англійської мови розглядається як шлях до покращення життя, то число тих, хто долучається до англійської як другої (ESL) та іноземної (EFL) безперервно зростає. Цікаво, що це супроводжується поширенням саме американського варіанту англійської мови. У все зростаючій мірі простежуються характерні для General American слова, вирази і навіть вимова, наприклад, характерна ротичність, яка відрізняє GA від RP, особливо у вимові молодих. Цей процес торкнувся як країни внутрішнього кола (Австралія, Нова Зеландія, ПАР), так і зовнішнього кола, і кола, яке розширюється. Таким чином, національні різновиди англійської мови навіть тих країн, де переважав вплив британського стандарту з вимовою RP, піддаються американізації. У багатьох випадках процес американізації приймається критично, навіть з побоюваннями. Схоже, що ніхто не бажає домінування американців, і це при зростанні престижності General American [2; 3; 4; 24].

Більшість дослідників при вивченні питання про майбутній статус англійської мови в світі розглядає два сценарії. Перший пов'язаний із подальшим поширенням англійської мови і появою все нових її національних різновидів, що може призвести до фрагментації мови під впливом взаємодії з мовами країн, у яких від-

бувається поширення. Нові варіанти мови в країнах «ширшого кола» стають нормоформуєчими, що може призвести до їх розмежування аж до виникнення нових різновидів в ряді країн [2; 18; 19].

Альтернативою розмежування може стати подальша стандартизація англійської мови. Вона може відбутися на основі одного з двох основних варіантів (британського або американського) або в результаті поєднання їхніх характеристик. Останні два процеси вже почалися, підтвердженням чого є поява характерних для General American особливостей вимови в національних варіантах англійської мови, які розвилися на британській основі. Кінцевим результатом може стати гібридна форма англійської мови для міжнародного спілкування (English for international communication) [9; 10].

Відбувається також розробка спрощених форм англійської мови, призначених головним чином для навчання іноземців. Наявність великої кількості проектів спрощеної англійської або стандартної англійської для навчання або використання в Інтернеті не дозволяє зробити наочний прогноз про те, який з них може виявитися настільки вдалим, що стане основою для нової міжнародної англійської мови (International English).

В обох випадках носії англійської мови як рідної (ENL) можуть опинитися в ситуації двомовності, коли рідний варіант англійської мови є проявом їх місцевого та національного походження (ідентифікація), а другий вживається для спілкування з представниками інших країн. Таким чином, на думку Д. Кристала (D. Crystal), їм доведеться стати двомовними (bilingual) на їх рідній мові [4].

Інший сценарій, досить сумнівний, але не неможливий – втрата англійською мовою сучасних позицій засобу міжнародного спілкування і, в кращому випадку, перспектива залишитися лише однією з кількох мов міжнародного спілкування. Підтвердженням вірогідності цього сценарію може бути той факт, що у 80-х роках ХХ ст. англійська мова була єдиною мовою Інтернету. В 1995 р. лише 80% матеріалів в Інтернеті були англійськими. До 2001 р. ця частка знизилася до 60-70% і продовжує швидко зменшуватися. З іншого боку, матеріали в Інтернеті з'являються 1500 мовами, і їх кількість продовжує збільшуватися [2; 10; 3; 4].

Отже, підсумуємо сказане вище:

Англійська мова, як *lingua franca* в сучасному світі (World English), є не єдиним стандартним варіантом, а скоріше сукупністю варіантів (World Englishes).

Найбільш престижними акцентами англійської мови є Received Pronunciation (RP), спадщина Британської колоніальної імперії, і General American (GA), основний тип вимови, що асоціюється з США. Жоден не охоплює все населення Великобританії і США, формуючи стан своєрідної диглосії в області вимови. Ще більш наочною є ситуація в інших країнах з англійською національною або державною мовою.

У перспективі широке поширення англійської мови у світі і її використання як *lingua franca* може призвести до повного білінгвізму її носіїв, у тому числі тих, для кого вона є рідною.

Парадоксальним є той факт, що різноманіття варіантів англійської мови сприяє стійкості провідної ролі англійської мови, створюючи одночасно загрозу розмежуванню її варіантів.

Література

1. Ahulu S. General English: A Consideration of the Nature of English as an International Medium [Текст] / S. Ahulu // English Today, 1997, vol. 13.1 [no. 49]. – P. 17-23.
2. Brutt-Griffler J. World Englishes: a Study of Its Development [Текст] / J. Brutt-Griffler. – Clevedon: Multilingual Matters, 2002. – 215 p.
3. Crystal D. The English Language [Текст] / D. Crystal. – London: Penguin, 1988. – 298 p.
4. Crystal D. English as a Global Language [Текст] / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 212 p.
5. Davies A. Is International English an Interlanguage? [Текст] / A. Davies. // TESOL Quarterly. – 1989. – Vol. 23, No. 3. – P. 447-467.
6. Erling E.J. International/Global/World English: is a Consensus Possible? [Текст] / E.J. Erling. 2000. – 17 p.
7. Gimson A. C. Jones and Standard of English Pronunciation [Текст] / A. C. Gimson // English Studies. – Vol. 58. – No. 2. – 1977. – P. 152-157.
8. Gimson A. C. An Introduction to the Pronunciation of English. 3rd Edition [Текст] / A. C. Gimson. – London: Edward Arnold, 1980. – 312 p.
9. Graddol D. The Future of English? [Текст] / D. Graddol. – London: The British Council, 1997. – 66 c.
10. Graddol D. English Next [Текст] / D. Graddol. – London: British Council, 2006. – 132 p.
11. Hickey R. Standards of English: Codified Varieties Around the World [Текст] / R. Hickey (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 444 p.
12. Kachru B. B. World Englishes: Approaches, Issues and Resources [Текст] / B. B. Kachru // Language Teaching, 1992, No. 25. – P. 1-14.
13. Kachru Y., Smith L. E. Cultures, Contexts and World Englishes [Текст] / Y. Kachru and L.E. Smith. Oxon: Taylor & Francis e-Library, 2008. – 254 p.
14. McArthur T. The English Languages [Текст] / T. McArthur. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – 247 p.
15. Modiano M. International English in the Global Village [Текст] / M. Modiano // English Today, 1999, No. 15 (2). – P. 22-28.
16. Pride J. New Englishes [Текст] / J. Pride. – Rowley, MA: Newbury House, 1982. – 357 p.
17. Rosewarne D. Esuary English: Tomorrow's RP? [Текст] / D. Rosewarne // English Today. – No.37.10.1. – January 1994. – P. 3-8.
18. Schneider E. W. English Around the World [Текст] / E. W. Schneider. – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. –
19. Schneider E. The dynamics of New Englishes: from Identity Construction to Dialect Birth [Текст] / E. Schneider // Language, 2003. – Vol. 79, No. 2. – P. 233-281.
20. Sharifian F. English as an International Language: An Overview [Текст] / F. Sharifian // F. Sharifian (ed.). – Multilingual Matters: Bristol, UK, 2009. – P. 1-20.
21. Smith L. English as an International Auxiliary Language [Текст] / L. Smith // L.E. Smith (ed.) Readings in English as an International Language. – Oxford, New York, Toronto: Pergamon Press, 1983. – P. 1-5.

22. Strevens P. English as an International Language. Directions in the 1990s [Tekst] / P. Strevens // The Other Tongue. English Across Cultures. Ed. by B. Kachru. – 2nd Edition. – Urbana and Chicago: University of Illinois Press, 1992. – P. 27-47.
23. The Handbook of World Englishes [Tekst] / B. Kachru, Y. Kachru, C. Nelson (eds). – Oxford: Blackwell publishing, 2006. – 833 c.
24. Trudgill P., Hannah J. International English: a Guide to Varieties of Standard English. 3rd Edition [Tekst] / P. Trudgill, J. Hannah. – London: Edward Arnold, 1984. – 156 p.
25. Wells J. Whatever Happened to Received Pronunciation [Tekst] / J. Wells // Jornadas de Estudios Ingleses. – Universidad de Jaen, 1997. – P. 19-28.
26. World Englishes [Tekst] / R. Mesthrie, R. Bhatt (eds). – Cambridge: Cambridge University Press, 2008. – 296 p.
27. Yano Y. World Englishes in 2000 and Beyond [Tekst] / Y. Yano // World Englishes. – Vol. 20. – No. 2. – 2001. – P. 119-131.